

kıbrıslı zenon

mutluluk hayatın
dirençsiz akışıdır

Huzur ve erdem yolunda Stoacı yaşam rehberliği

DESTEK YAYINLARI: 1543

FELSEFE: 65

KIBRISLI ZENON / MUTLULUK HAYATIN DİRENÇSİZ AKIŞIDIR

Yayına Hazırlayan: Tufan Kıymaz

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Aralık 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-526-5

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Tel. (0) 212 613 30 06

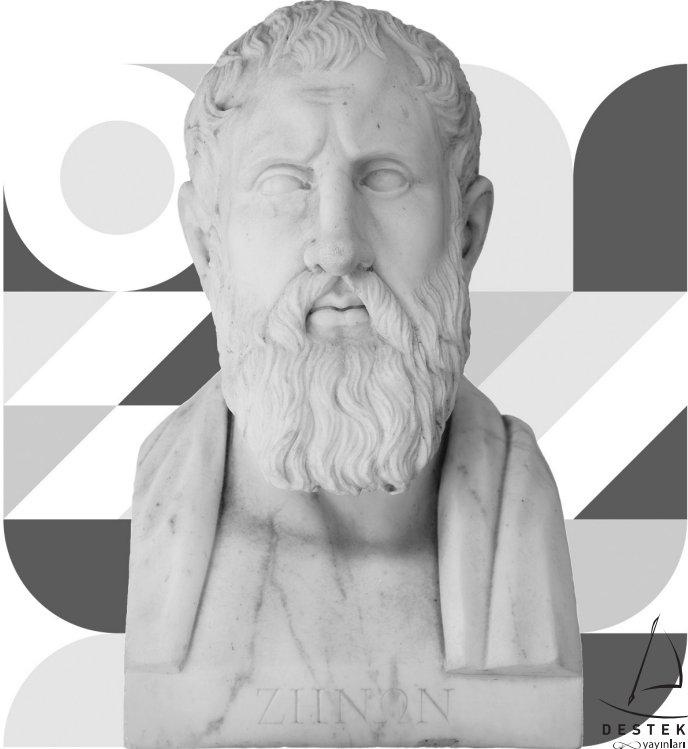

kıbrıslı zenon

mutluluk hayatın dirençsiz akışıdır

Huzur ve erdem yolunda Stoacı yaşam rehberliği

Yayıma Hazırlayan: Tufan Kıymaz

Giriş

Kıbrıslı Zenon (MÖ 334-MÖ 262), Stoa felsefesinin kurucusudur. Bu felsefe, bugün hâlâ birçok takipçisi olan, zaman içinde evrimleşmiş fakat Zenon tarafından belirlenmiş olan temellerine hâlâ sahip çıkan bir dünya görüşü ve akla dayalı bir yaşam tarzıdır. En temelde, Stoacılık erdemin hayatta gerçekten önemli tek şey olduğu, erdemli bir yaşamın aynı zamanda kişiye mutluluk da getireceği ve erdemli bir hayatın akılcı ve toplumsal doğamıza uygun bir hayat olduğu iddialarına dayanır.

Stoacılık, ne insanlardan soyutlanarak bir ağaç altında oturup yapılan ne de üniversitelerdeki derslik ya da konferans salonlarının duvarları arasında sıkışıp kalmış bir felsefedir. Stoacılık, aklın rehberliğinde yaşanan erdemli bir hayatı savunan, sadece üzerinde düşünülen değil aynı zamanda yaşanan bir felsefedir. Bu kitap, Stoacılığın kurucusu Kıbrıslı Zenon'un hayatı ve fikirlerini merkeze alarak bu felsefeye bir giriş olmakla birlikte, erdemli ve mutlu bir hayat yolculuğunda okuyucuya bir

destek sunmayı da amaçlıyor. Kitabın son kısımda Çağ-
daş Stoacılık'tan da kısaca bahsedeceğim, çünkü Stoa-
cılığın günümüzde nasıl yorumlandığı ve yaşandığını
da görmenin okuyucuya Zenon'un başlattığı bu önemli
felsefi akıma dair daha bütüncül bir bakış açısı kazandı-
racığını düşünüyorum.

Dr. Tufan Kıymaz
Bilkent Üniversitesi
İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

Kıbrıslı Zenon Kimdir?

Zenon, MÖ 334 yılında Kıbrıs Adası'nda, kalabalık bir Fenikeli nüfusa sahip olan Kition şehrinde dünyaya geldi. Gençlik çağına eriştiğinde, o da babası gibi bir tüccar oldu. Deniz salyangozlarının saldı bezlerinin damıtılmasıyla çok meşakkatli ve uzun bir süreçte elde edilebilen, kralların kaftanlarını süsleyen ve “kraliyet moru” olarak bilinen bir boyanın ticaretini yapıyordu.

22 yaşındayken, Fenike'den Atina yakınlarındaki Pire şehrine yaptığı bir seyahat sırasında bir gemi kazası geçirdi ve üretilmesi için yıllar harcanan kraliyet moru boyasının tamamı denize döküldü. Bu, onun için finansal açıdan büyük bir yıkım oldu.

Zenon, servetini kaybettikten sonra hayatını, geleceğini, amacını sorgularken Tanrı Apollon'un bilgeliğinden yararlanmaya karar verdi ve Delfi Tapınağı'na giderek oradaki kâhine nasıl bir hayat yaşaması gerektiğini, hayatı anlamlı ve yaşamaya değer kılacak olanın ne olduğunu sordu. Kâhinin Tanrı Apollon'dan iletlediği

cevap şuydu: “Ölülerin ten rengine bürün.” Zenon, bu cevabı ölmüş filozofların iyi yaşam hakkındaki eserlerini okuması, geçmiş bilgelerin fikirlerinden yararlanmasını gerektiği şeklinde yorumladı ve böylece felsefi yolculuğuna başladı. Kraliyet morundan daha güzel bir renk bulmuştu.

Bir gün, 30 yaşlarındayken, Atina’daki bir kitapçıda, Sokrates’in öğrencilerinden Ksenofon’un *Memorabilia* (Hatıralar) adlı kitabına rastladı ve Sokrates hakkında yazılanlar çok ilgisini çekti. Sokrates’in yaptığı tarzda yaşamla iç içe bir felsefenin, sadece üzerinde düşünülen değil, aynı zamanda da yaşanan bir felsefenin kendi anlam arayışına cevap olabileceğini düşündü. Sokrates’in felsefi yaşam tarzına dair aklında birçok soru belirdi, fakat Sokrates yaklaşık 90 sene önce ölmüştü. Felsefenin günlük hayattaki uygulamalarına dair bu soruları kime sorabilirdi? Kâhinin tavsiyesinin yetersizliğini hissetti. Ölü filozofların ten rengine bürünmek yetmezdi; yaşayan filozoflarla fikir alışverişinde bulunmak, yaşayan bir felsefeyi yaşayan filozoflardan öğrenmek gerekiyordu. Kitapçıya sordu: “Bugün de var mı Sokrates gibi bilge insanlar? Bana gösterebilir misin böyle birini?” Kitapçı, “Evet...” dedi. “Bak, şu adamın peşinden git!” Kitapçının parmağı, o sırada dükkânın önünden geçmekte olan saçlı sakalı dağınık, üzerinde eski bir paçavradan başka bir şey olmayan, dilenci görünümlü bir adamı işaret ediyordu.

*“En başarılı seyahatim,
gemimin battığı
seyahatti.”*

Kinikler ve Sokrates

Thebesli Krates, Büyük İskender'in "Ne dilersem sana bahşedeceğim" teklifine karşılık olarak "Gölge etme başka ihsan istemem" diyen ünlü Kinik filozof Diyojen'in öğrencilerinden biriydi ve o sırada Atina'da Kinik ekolünün başta gelen temsilcisiydi. Kinik ekolüne göre, insan doğaya uygun yaşamalı ve doğal olmayan her şeyi reddetmeliydi. Doğal olmayan şeyler arasında toplumsal normları da gördüklerinden, tüm kuralları reddediyor ve adeta bir köpek gibi yaşıyorlardı (Kinik adı da Yunanca köpek sözcüğünden gelir). İnsanların kendileri hakkındaki beklentilerinin ve toplumun onlara dayattığı fiziksel güzellik, zenginlik, şöhret ve toplumsal statü gibi yapay hedeflerin boyunduruğundan kurtulup, utanç duygusunu ve maddi hırsları yok ederek kendi zihinlerinde özgürleşmek ve böylece mutlu ve doğaya uygun bir hayata ulaşmak en büyük amaçlarıydı. Kiniklere göre gerçek erdem buydu, toplumun yapay ahlak kurallarına sorgusuzca itaat etmek değil.

Kinik ekolü Sokrates'in öğrencilerinden Antistenes tarafından kurulmuştu ve Sokrates'in örnekliğine dayanıyordu. Sokrates, gençliği yozlaştırmak ve Atina'nın tanrılarını reddetmek suçlamalarından yargılandığında, Kinik ekolüne ilham veren tutumunu açıkça ortaya koymuştu. Sokrates, 500 kişilik jürinin 220'ye 280 oyuyla suçlu bulunduktan sonra, onu suçlayanların başında bulunan Meletus ölüm cezası önermişti. Bunun karşılığında Sokrates'in de bir ceza önermesi gerekiyordu, sonrasında da jüri bu iki cezadan birini seçecekti. Jüri bir ceza önerisi beklerken, Sokrates savunmasının başlarında yaptığı bir benzetmeye geri döndü: Tembel ve uyuşuk bir at sağlıksız olacaktır, çünkü sağlıklı olabilmek için atın hareket etmesi gerekir. Düşünün ki bir atsineği bu atı rahatsız ediyor ve at da rahatsız olduğu için hareket ediyor. Hareket etmek at için iyi bir şey, fakat at yine de sinekten kurtulmaya, hatta onu öldürmeye çalışacaktır. Sokrates de kendini Atina halkının uyuşuk entelektüel ortamını hareket ettiren, canlandıran, böylece halkın aklen tembelleşmesini, dogmatikleşmesini engelleyen, yani şehrin entelektüel sağlığına katkıda bulunan bir atsineği gibi görüyordu. Ve Atina denen bu tembel at, şimdi aslında kendisine çok faydalı olan bu sineği öldürmek istiyordu. Sokrates, önce ölüm cezasının alternatifi olarak olimpiyat şampiyonlarına hizmet edilen Prytaneion'da ona bedava akşam yemekleri verilmesini teklif etti. Çünkü, ona göre, hak ettiği şey ceza değil, ödüldü. Fakat, tabii ki bu teklifin

kabul edilmeyeceğini biliyordu. Sürgün cezasını düşündü. Ama başka bir şehre gitse de yine felsefe yapacak, sorgulayacak, yine atsinekliğine devam edecek ve yine böyle bir yargılama ile karşılaşacaktı. Tek seçenek, sorgulamayı bırakmak gibi duruyordu. Ama, “Sorgulanmamış hayat...” dedi Sokrates. “Yaşamaya değmez.” En sonunda, arkadaşlarından borç alarak bir miktar para ödeyebileceğini, ölüm cezasına alternatif olarak para cezasını önerdiğini söyledi. Jüri, Sokrates’in bu alaycı ve tavizsiz tavrından hiç memnun kalmamıştı. 500 kişilik jüriden 280’i ilk oturumda Sokrates’i suçlu bulmuşken, bu sefer 360’ı ölüm cezası yönünde oy verdi.

Sokrates’in öğrencilerinden Antistenes, işte bu atsinekliğini filozofun toplumsal rolü olarak benimsedi. Filozof, ona göre, varlığıyla toplumu rahatsız ederdi, çünkü topluma yapay kurallar olmadan da yaşanabileceğini, mutlu ve huzurlu olunabileceğini yaşadığı hayatla kanıtlıyordu. Sokrates’in tavizsizliği ve diğer insanlar için çok önemli olabilecek şeyleri, mesela ölümle yargulandığı bir mahkemeyi, ciddiye almaması, sadece aklının rehberliğini izlemesi ve doğru olduğuna inandığı şeyi yapmaktaki ısrarı ve cesareti Antistenes’i derinden etkilemişti. Böylece, Sokrates’in daha teorik görüşlerini arka plana iterek yaşam tarzını ve karakterini ortaya çıkaran ve bunu da uçlara taşıyan Kinik felsefesi doğmuş oldu. Antistenes’in öğrencisi Diyojen de bu fikirleri en radikal şekilde yaşayan filozoflardan biriydi.

Ve Diyojen'in öğrencisi Krates, Zenon'u da bu felsefe ile tanıştıracaktı.

Kinik Zenon

Zenon, kitapçının tavsiyesine uydu ve Krates'in öğrencisi oldu. Krates'ten toplumun yargıları karşısında sağlam durmaya, kendine yeterli olmaya, azla yetinebilmeye, psikolojik dayanıklılığa dair birçok şey öğrenmesine rağmen, Kinik yaşam tarzı onun karakterine pek de uygun değildi. İnsanların düşüncelerini ve toplumsal normları bir Kinik filozofa yakışır şekilde toptan reddedemiyordu. Krates de Zenon'un bu konuda zorlandığını görüyordu. Bir gün, Zenon'un eline içi mercimek dolu kilden bir güveç verdi ve sokakta elinde bu güveçle dolaşmasını söyledi. Zenon, söyleneni yaptı. Bir insanın mercimek dolu bir güveci amaçsızca ortalıkta gezdirmesi gülünç ve dikkat çekici bir manzaraydı. Kendisini işaret edip gülen insanların ilgisi Zenon'un utangaç mizacıyla hiç örtüşmüyordu. Hocasının yanına döndü ve kendisine verilen bu ödevi daha fazla yapmak istemediğini söyledi. Krates, asasıyla kilden güvece bir darbe indirdi, kap kırıldı. Zenon, paçalarından süzülen mercimeklerle ardında iz bırakarak koşarcasına oradan uzaklaşırken, Krates'in sözlerini duydu: "Neden kaçyorsun küçük Fenikeli? Kırılan sadece bir güveçti, sen hâlâ sağlamsın!"

Bu olaydan sonra Zenon bir süre daha Krates'in öğrencisi olmaya devam etti. Krates'in onu toplumsal yargı ve beklentilerin zincirlerinden kurtarmaya, özgürlüğü ve gücü kendi karakterinde bulmasına yardımcı olmaya çalıştığının farkındaydı. Fakat, köpek gibi bir yaşam ona göre değildi, Kinikler ona göre fazla radikaldi. Krates'ten sonra Zenon'un başka hocaları da oldu. Platon'un okulu olan Akademi'de Polemon'dan ve mantık çalışmalarına ağırlık veren Megara okulunda Stilpon'dan da eğitim gördü ve Zenon için doğru düşünmenin, mantıklı çıkarımlar yapabilmenin, kısacası aklın iyi yaşamdaki rolü daha da önem kazandı.

Kendi düşüncelerinin, etrafındaki diğer tüm filozofların yaklaşımlarından farklılaştığını görüyordu. Artık, kendi okulunu kurmanın vakti gelmişti.

Stoa Poikile

Zenon, Atina'da Agora'nın hemen kuzeyinde bulunan ve Stoa Poikile (Boyalı Sundurma) olarak bilinen sütunlu, üstü kapalı, halka açık bir mekânda derslerini vermeye başladı. Stoa Poikile'de bir uçtan bir uca yürüyor ve onunla beraber yürüyenlerle felsefe tartışıyordu. Felsefi öğretilerine önceleri "Zenonculuk" dense de sonradan halkla buluştuğu mekân olan Stoa Poikile'ye gönderme ile "Stoacılık" adı öne çıktı.

Zenon, felsefeyi üçe ayırıyordu: Fizik, Mantık ve Etik. Fizik, dünyada ve evrende var olan şeylerin doğasıyla, Mantık, insan psikolojisi, bilgiye ulaşmanın yolları ve doğru akıl yürütme ilkeleri ile, Etik ise hayatta neyin değerli olduğu ve hayatımızı nasıl yaşamamız gerektiği konusuyla ilgileniyordu. Zenon'a göre, Fizik ve Mantık, yani dünyanın ve kişinin kendi aklının bilgisi, Etik konusunu açıklığa kavuşturmak için önemliydi:

“Eğer zeytin ağaçlarında flütler yetişse ve ahenkli melodiler çalsaydı, ağaçta flüt çalma bilgisinin olduğundan şüphe etmeyecektiniz. Çınar dallarında belli bir ritim içinde kendiliğinden çalan lirler olsaydı, çınarda bir tür müzisyenlik olduğunu düşünecektiniz. O halde neden evrenin canlı ve akıllı olduğunu düşünmeyelim, canlı ve akıllı varlıklar ondan yetişiyorken?”

Zenon, Fizik konusunda, dünyada her şeyin belirlenmiş olduğunu, kaderin zorunlu bir nedenler zinciri içerisinde işlediğini düşünüyordu. “Doğa” ya da “Zeus” olarak da adlandırdığı Tanrı, evrenle aynı şeydi ve evren de madde ve bu maddeyi yöneten Akıldan (Logos) oluşuyordu.

*“Bilinçli olmayan
hiçbir şeyin bilinçli
bir parçası olamaz.
Evrenin bilinçli
parçaları vardır,
o halde evren de
bilinçlidir.”*

Kadere teslimiyet

Zenon'a göre, evren iyiydi ve evrenin nedensellik sürecine teslim olmak, yapılabilecek en erdemli şeydi. Bunu, Kiniklerden ödünç aldığı deyişle, "doğaya uygun yaşamak" olarak adlandırdı. Şöyle diyordu:

"Tasması bir at arabasının arkasına bağlanmış bir köpek düşünün. Arabayı takip etmek isterse bunu yapacak ve özgür eylemini kendisini çeken arabanın zorunluluğu ile birleştirecektir. Fakat eğer arabayı takip etmemek için direnirse, yine de araba onu buna zorlayacaktır. İnsanda da durum bunun gibidir: Kaderle uyumlu olmayan, kader tarafından sürüklenir."

Peki ama bu ne demek? Başımıza gelen her şeyi kabul mü etmeliyiz, adaletsizliklere göz yummalı, kaderimize razı mı olmalıyız? Hayır, Zenon tepkisizliği, adaletsizlikler karşısında duyarsızlığı tavsiye etmiyordu; gücümüz dahilinde olmayan şeylerin varlığını kabul